

Courtisanes

Door Agnes Jasper

Wie waren de courtisanes, de dames die zich door hun seksualiteit een machtige positie wisten toe te eigenen in hogere kringen? Niet de burleske meisjes die de uitdagende cancan dansten in de bohémienne, rokerige Parijse nachtclubs als de Moulin Rouge. Of toch wel; die ene dame, voorop het podium, die zo anders was dan de anderen en schitterde van schoonheid, die na de show haar kleedkamer vol bloemen en cadeaus terugvond en kaartjes van mannen die zo graag met haar wilden praten: zou zij een courtisane zijn, of kunnen worden?

Of waren het de intellectuele dames die de politieke of literaire salons runden in het fin de siècle van de negentiende eeuw, waar de mannelijke politieke elite bijeen kwam om te ontspannen, sigaren te roken en te roddelen over collega's? Of waren het op rijkdom beluste feeksen die iedereen de ogen uit krabden, zoals de zusters Mailly die alles deden om de maîtresse te worden van Lodewijk XV? Een ding is zeker: courtisanes konden leven van de liefde, maar ze waren geen gewone prostituees: op de een of andere manier sprongen ze eruit, of vielen ze op bij mannen van stand.

Op een zonnige voorjaarsdag wacht ik in een statig hotel aan de Herengracht in Amsterdam op Eleanor Herman, schrijfster van het boek *Seks met de Koning*, een boek over de verborgen verhalen van de maîtresses aan de Europese vorstenhuizen. Ik hoor het geluid van ruisende rokken op de gang en een betoverende verschijning verrijst in de deuropening, een kunstwerk van een

Foto uit ca. 1851 van Elizabeth Rosanna Gilbert, alias Lola Montez: de beruchte Spaanse danseres die de wereld rond reisde, affaires had met Franz Liszt en Alexandre Dumas-père, en de geliefde maîtresse werd van Koning Ludwig I van Beieren. De laatste moest mede daarom in 1848 afstand doen van de troon.

Foto © Agnes Jasper

Eleanor Herman werd geboren in Baltimore, Maryland in de Verenigde Staten, studeerde journalistiek en verschillende talen en heeft onder andere gewerkt als uitgever en royaltyverslaggever. Haar opvallende historische kostuums zijn ontworpen door Leslie Harris van Noblesse Oblige.

vrouw: behangen met juwelen en sieraden, pauwenveren in haar kapsel, gekleed in een prachtige zestiende-eeuwse jurk. "Hello!" zegt Eleanor met een melodieuze stem en een stralende glimlach die me onmiddellijk op mijn gemak stelt. Hoewel ze eruitziet als een hooggeplaatste dame, bespeur ik geen arrogante kille macht, maar de aanstekelijke kracht van iemand met een enorme sociale en emotionele intelligentie. Dat is een gave, vind ik; een die vrouwen met macht vroeger vast en zeker moesten hebben gehad... en uitgebuit.

SPOREN

Entertainmentcomités

Eleanor vertelt me dat ze een verre nazaat is van Eleonora van Aquitanië (1122-1204), een van de machtigste vrouwen in de middeleeuwen. Ze komt uit Amerika, maar ze is gerelateerd aan de meeste koningshuizen in Europa. Toen ze klein was dacht ze dat ze een prinses was, en ze wilde dus alles weten over de meisjes in de koningshuizen. “Ik ben gaan schrijven over koninklijke Europese vrouwen omdat ik me bleef verbazen over hoe vrouwen, die geen rechtssysteem hadden dat hen beschermde toch wisten te komen waar ze wilden zijn. Ze konden geld en politieke macht krijgen door mannen te gebruiken, vaak seksueel. Als je een slimme en ambitieuze vrouw was, een paar eeuwen geleden, dan was dát je enige carrièrekans”.

Toch is het al snel duidelijk dat het hier niet enkel gaat om de schoonheid van de courtesane. Eleanor Herman: “Courtisanes hebben veel meer in zich dan seks of schoonheid alleen. Een hoer of prostituee biedt seks. Een courtesane vergelijk ik met de Japanse geisha's, die keurig opgevoed, geschoold en gecultiveerd werden. Ze konden bijvoorbeeld piano spelen, zingen, schilderen, filosoferen, dat soort dingen. Deze vrouwen waren niet alleen de hoogst betaalde prostituees van hun land, ze waren ook nog de entertainmentcomités van hooggeplaatste personen en koningen, zo moet je het eigenlijk zien”.

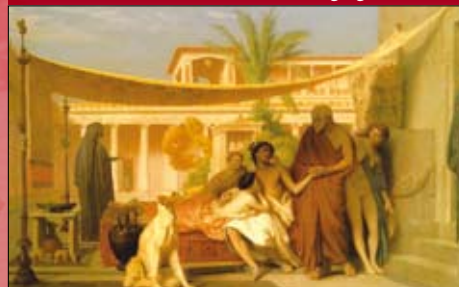
Prent van de acteur Segawa Kikujō II in een geisha-rol, door Ishikawa Toyonobu, 1757

De hetairae waren de Griekse courtesanes uit de oudheid. De Melanesische Aspasia (ca. 470-400 v.Chr) bijvoorbeeld, een vreemdeling (metoike) in Athene, en daarom zonder rechten, wist zich tot bordeelhoudster op te werken, ze betaalde zelfs belasting! Omdat ze metoike was mocht ze niet trouwen, wel ging ze samenleven met de Atheense

staatsman Pericles, toen hij van zijn vrouw gescheiden was. Als enige Griekse vrouw wist zij zich staande te houden in de vrouwenonvriendelijke publieke sfeer. Aspasia heeft zelfs, ook al was het vrouwen verboden, in het theater op glorieuze wijze de rol van Antigone (een toneelstuk van Sophocles) gespeeld. En dan was er nog Phryne (vierde eeuw v.Chr), die zó rijk was geworden door haar schoonheid en liefde, dat ze na een oorlog aanbood de muren van de stad Thebe weer op te bouwen, onder de voorwaarde dat de tekst ‘vernietigd door Alexander de Grote, heropgebouwd door Phryne de Courtesane’ erop zou komen te staan. Toen Phryne in een proces terecht stond vanwege heiligschennis en haar advocaat (die ook haar minnaar was!) voelde dat ze gingen verliezen, heeft hij, als laatste red-

middel, haar borsten ontbloot, opdat haar lichamelijke schoonheid haar vrijspraak zou bewerkstelligen.

‘Socrates zoekt Alcibiades in het Huis van Aspasia’ door Jean-Léon Gérôme (1824-1904) uit 1861

Eleanor heeft het vooral over Europese courtisanes, maar er zijn ook prachtige Aziatische courtisanes, zoals de Chinese Su Xiaoxiao uit de vierde eeuw na Christus, die bovenal een dichteres was. Haar gedichten gingen over liefde en menselijkheid. Helaas stierf ze op haar negentiende vanwege een dodelijke ziekte. Toch is men haar nooit vergeten: in 2004 heeft men een nieuwe tombe voor haar gebouwd, die is uitgegroeid tot een toeristische trekpleister. De Koreaanse kisaeng Hwang Jin-i werd in de zestiende eeuw beroemd vanwege haar filosofische, literaire en historische kennis van zaken en artistieke talenten als dans, zang, en dichtkunst. Over Hwang Jin-i

zijn boeken geschreven en er is zelfs een televisieserie gemaakt over haar leven. Ze mocht niet trouwen vanwege haar status, maar heeft haar talenten gebruikt om in vrijheid te overleven. Tot op de dag van vandaag is zij zowel in Noord- als in Zuid-Korea geliefd.

Barbara Palmer, gravin van Castlemaine, hertogin van Cleveland, geschilderd door Sir Peter Lely (1618-1680) als Maria Magdalena

Uit de gratie

Het mooie leven van de koninklijke courtisanes kon zo voorbij zijn. Ze moesten ten alle tijde klaarstaan voor de koning, er mooi uit zien, opgewekt zijn en intelligente opmerkingen maken, ook als ze ziek waren, of zwanger. Als een courtisane uit de gratie viel bij de koning, verloor ze ook haar koninklijke toelage. Als ze niet goed 'gespaard' had (cadeaus van de koning als juwelen, sieraden en landgoederen of huizen) kon haar leven in armoede eindigen. Ze droeg voor de rest van haar leven het stigma van koninklijke hoer, daarom zochten veel courtisanes, noodgedwongen, hun heil in religie.

Spanje was een verschrikkelijke plek voor een koninklijke maîtresse. Als de koning een meisje moe was werd ze in een klooster opgesloten, omdat men dacht dat de koning naast god stond. Eleanor Herman: "Koning Filip IV van Spanje zit achter een meisje aan in de gangen van zijn paleis in Madrid. Ze rent een kamer in en barricadeert de deur. Hij bonkt op de deur en schreeuwt: "Laat me naar binnen, ik ben je koning!" Het meisje smeekt: "Sire alstublieft niet!! Ik wil geen non worden!" Aan de verhalen van Eleanor merk ik dat ze de eigengereide courtisanes in haar hart gesloten heeft. Ze heeft een paar favorieten, waaronder gravin Castlemaine (1640-1709), de minnares van koning

Charles II. "Zij gedroeg zich verschrikkelijk! Ze was gemeen, hebberig, en ze was totaal niet bang, en dat is wat ik bewonder in haar: Zij kwam een kamer binnen en vertelde gewoon dat iedereen de pot op kon. Nou, vrouwen hoorden zich helemaal niet zo te gedragen, en daarom vind ik haar zo leuk. Nadat de koning was gestorven is ze naar het parlement gegaan en heeft ze gepleit voor behoud van haar geld en pensioenen. Dat heeft ze gewonnen! Dat moet je wel bewonderen".

De ultieme courtisane

Het meest houdt ze van Madame de Pompadour (1721-1764), maîtresse van koning Lodewijk XV van Frankrijk: "Zij was een goedhartige vrouw. Aan het hof was iedereen zo achterbaks en verraderlijk, denk aan de vier zusters Mailly, die elkaar omver traptten om maar bij de koning te komen, zusjes en vriendinnen! Madame de Pompadour was echt een vriendelijk en vrijgevig mens, ze kon wraak nemen op haar vijanden, maar ze deed het niet. En ze was ook briljant: ze stimuleerde de Franse industrie; ze richtte de Sèvres porseleinfabriek op die nog steeds bestaat en een tapijtenfabriek die heel beroemd werd; ze wist hoe ze juwelen moest graveren; ze kon schilderen, zingen en dansen en opera's schrijven. Ook investeerde ze in piratenschepen die Engelse koopvaardischepen beroofden! Het tragische was wel dat ze frigide was; daarom moest ze meer op haar geest dan haar lichaam vertrouwen. Maar ze heeft nooit onder stoelen of banken gestoken dat ze een mooie vrouw was, ze zag er altijd uit als een glorieus kunstwerk, een schilderij. Ze was de ultieme courtisane, en eigenlijk de ultieme Franse vrouw."

Als ik haar vraag waarom ze over courtisanes heeft geschreven, zegt Eleanor: "Ik zie mijzelf als een vrouwenhistoricus. Daar

Jeanne-Antoinette Le Normant d'Étiolles, markiezin van Pompadour, geschilderd door François Boucher (1703-1770) in 1750

In Venetië was Veronica Franco (1546-1591) een van de meest geëerde courtisanes. Ze maakte deel uit van de literaire kringen, publiceerde gedichten, en zette zich in voor de arme vrouwen in Venetië. Het gerucht gaat dat zij zelfs een keer met koning Henri III van Frankrijk heeft geslapen om de verhoudingen tussen Frankrijk en Venetië te sussen. In 1577 werd zij door de inquisitie beschuldigd van hekserij, maar zij wist zich te verdedigen tijdens haar proces, en werd vrijgesproken. Dit is opmerkelijk: vrouwen in machtige posities, die in verdeelde culturen toch eenheid weten te kweken, vrouwen die (millennia!) blijven voortbestaan in de harten van een volk, vrouwen die zich inzetten voor armoede en voor vrede, dat waren courtisanes!”

Portret van Veronica Franco, door Paolo Caliari Veronese (1528-1588) in ca. 1575

waar voor negenennegentig procent de geschiedenis is geschreven door mannen, over beroemde mannen (koningen, generaals, pauzen of filosofen, enzovoort) voor mannelijke lezers, ontbreken veel vrouwenverhalen die ook verteld moeten worden”. Inderdaad, door de eeuwen heen en over de hele wereld verspreid was en is er sprake van vrouwen die beschikten over de machtige combinatie van schoonheid en intellect, die hun talenten gebruikten om een mate van vrijheid te kopen, vrijheid van de sociale en morele contracten van het huwelijk en financiële onafhankelijkheid. Als courtesane konden ze krijgen wat ze wilden hebben, schitteren met hun talenten en invloed uitoefenen. En wat bijzonder is, is dat veel van deze vrouwen nog steeds, na al die eeuwen, vereerd of herinnerd worden. En daar is een hele goede reden voor. Eleanor Herman: “Tegenwoordig hebben vrouwen rechten en vrijheden, die zijn ons gegarandeerd via de wet. We hoeven tegenwoordig niet meer te slapen met een stinkend, lelijk oud varken om ergens te komen, we kunnen naar buiten gaan en het zelf doen, en dat is een geweldige gegeven. We kunnen doen wat we willen. Veel moderne vrouwen groeien op met de gedachte dat dit normaal is. Nou, dat is het niet. Dit is heel nieuw. En in veel delen van de wereld kunnen vrouwen dat nog steeds niet”. ■

Meer weten:

Sarah Dunant, *In het Gezelschap van de Courtisane*, Uitgeverij Archipel.
Dora Levvy Mossanen, *Courtisane*, Uitgeverij Sirene.
Margaret F. Rosenthal, *The Honest Courtesan*, University of Chicago Press
Film: *Dangerous Beauty*, 1998, met Catherine McCormack en Rufus Sewell

Seks met de koning.

Het verborgen verhaal van maîtresses aan de Europese vorstenhuizen

Eleanor Herman

Manteau

319 blz.

€ 22,50

ISBN 978 9022321665

Dit boek begint meteen goed: na de confrontatie met een serie ranzige details vanuit het boudoir, worden, in een prettige mix van humor en ernst, stralend van eerlijkheid over de positie van de vrouw en de positie van beide seksen in de onvrije liefde, de aspecten van het leven van de koninklijke courtisanes besproken. Het boek zit vol met mooie citaten, prachtige anekdotes die soms in- en intriest zijn, en soms hilarisch. Toch vrees ik wel dat in deze Nederlandse vertaling een hoop van de humor verloren is gegaan. Ook is het een beetje rommelig, omdat Eleanor ervoor heeft gekozen de opzet aan de hand van thema's te doen. Hierdoor wordt de lezer continu heen en weer geslingerd tussen courtisanes, paleizen, landen en tijden. Ik begrijp wel waarom ze hiervoor heeft gekozen: over sommige courtisanes zou ze snel zijn uitgesproken. Het gaat Eleanor meer om de anekdotes, waardoor het boek ook zo vol met menselijkheid zit en zo levendig is. Tijdens het lezen dacht ik steeds: ja maar hoe zit het nou met de koningin? Die arme koningin die dit allemaal maar over zich heen moet laten gaan! En gelukkig heeft Eleanor nog een boek geschreven, getiteld *Seks met de koningin!*

★★★★☆